

**ЗБОРНИК РАДОВА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ
XLVI/2005**

Проф. др Слободанка Стојичић

**УСТАВ БЕЗ ПРОЦЕДУРЕ ИЛИ ПРОЦЕДУРА
БЕЗ УСТАВА
- једна историјска паралела -**

UDK 342.4(497.11)"1888"

Рецензент: проф. др Драган Николић

Сажетак

Данас је у Републици Србији на снази Устав од 1990. године. Многе нове друштвене, економске и политичке, околности, које су испољиле неопходност свога правног израза и санкционисања, наметнуле су потребу доношења новог устава. Те нове друштвене околности су обележиле крај 20. и почетак 21. века. Међутим, уставно питање се у Србији претворило најпре у политичку кризу, те се уместо решавања уставног питања изродила уставна криза. Она се неће решити док сви политички фактори који теже задовољењу својих интереса кроз расподелу моћи путем уставне садржине не буду били спремни на компромис, најпре политички, а затим и уставни. Како на компромис нису спреми, изговор сталном одлагању уставног питања се нашао у врло отежсаној процедуре његовог доношења која је Уставом од 1990. године предвиђена.

Србија је пре 120 година, као грађанска држава, дошла у скоро идентичну ситуацију. 1880. године је отво-

рене уставно питање, чак започета процедура промене Устава од 1869. године који је тада био на снази, а онда се утalo најпре у политичку кризу (сукоб радикала и краља Милана), а затим и у дубоку уставну кризу (одлагање доношења новог устава по предвиђеној процедуре из Устава од 1869. године). Краљевина Србија је нови устав добила тек 22. децембра 1888. године, уставним компромисом све три политичке странке и краља Милана (уставари компромисом и попуштањем Радикалне странке). Био је то најдемократскиј устав који је Србија као самостална држава у својој историји имала, са парламентаризмом као основом функционисања свога политичкога система. Рад указује на околности у којима се напуштањем предвиђене процедуре за доношење новог устава постигао много важнији циљ: доношење новог устава, али наравно тек онда кад су се стекли услови за уставни компромис.

Кључне речи: Уставно питање, устав, процедура, уставна криза, Уставотворни одбор, краљ Милан, нацрт устава, Устав Србије од 1888. године, парламентаризам.

Проф. др Слободанка Стојићић¹

УСТАВ БЕЗ ПРОЦЕДУРЕ ИЛИ ПРОЦЕДУРА БЕЗ УСТАВА - једна историјска паралела -

Питање процедуре није основно, најважније, питање доношења новог устава Србије. Основно питање новог устава Републике Србије је питање његове садржине, која с обзиром на политичке околности данас, мора да произађе из компромиса свих политичких фактора. Да данас постоји само један јак политички фактор у Србији који може свој политички програм и интересе да преточи у уставна решења, не би се доношење новог устава претворило у политичку и уставну кризу, нити би се поставило питање процедуре доношења новог устава. Како у Србији постоји више политичких фактора јако заинтересованих да кроз уставна решења што боље обезбеде свој положај и интересе, онда је компромис политичких фактора једини начин доношења новог устава. Уставни компромис би требало да обезбеди те различите интересе, да их преточи у уставне одредбе, али још није на видику ни политички компромис, а камо ли уставни. Док тог компромиса нема у први план избија питање процедуре доношења новог устава, иза којег питања се крију сви они који нису спремни за компромис, или неће компромис, или не знају шта је компромис, или сматрају да у том моменту компромис за њих није повољан. Онда се све време ситуација за доношење новог устава који нам је толико потребан, представља врло повољном, јер постоји политичка воља свих за његово доношење, али то није сада могуће због врло отежане процедуре, која је у постојећем уставу Србије од 1990. године предвиђена за промену устава. И то тако траје од 5. октобра 2000. године. Или прецизније речено, тада је већ раније исказана потреба за променом устава Србије од 1990. године добила изузетну прилику да буде и остварена. Јер, доношење устава је тежак државнички, политички и правнички посао. Устав, као највиши правни акт једне државе, мора да буде донесен онда када нове друштвене околности испоље неопходност свог правног израза и неопход-

¹ Редовни професор Правног факултета у Нишу.

ност санкционисања и заштите кроз одредбе устава, кроз одредбе тог неприкосновено највишег правног акта, који не може бити никаквим другим актима замењен, и који, што је пак још важније, затим треба да повратно обезбеђује сигурност и институцијама те државе, и правном поретку и држави у целини. Међутим, баш онда када се покаже неопходност израде новог устава, докле још много пре 5. октобра 2000. године, питање доношења новог устава се претвара у политичко питање, затим у политичку кризу, затим у уставну кризу. Сви значајни и мање значајни политички фактори се појављују као учесници у расподели власти која се уставом врши и сви тада гледају како ће проћи кроз уставне одредбе и како ће своје интересе обезбедити: кроз положај владе као извршне власти, преко надлежности и дела моћи сконцентрисаних у функцији Председника Републике, кроз изборни систем, не би ли му Народна скупштина постала центар политичке моћи, хоће ли му судство, без чије независности нема стабилне државе, бити, преко кадровских решења, начин уцене и утицаја на укупне односе, уз спремност да се погађа и око начина извора судија не само општинских и окружних и трговинских судова, него и Врховног и Уставног суда, уз стално настојање да се у систему поделе власти једна грана власти потисне на маргине на рачун друге или друге две. Поред других околности, ситуацију тада нарочито осложава подпадање државних институција под утицај политичких односа, а то је најгоре што се једној држави, осим привредног колапса и ниског животног стандарда њиме условљеног, може десити. Кад државне институције дођу утицај политичких односа, судбина устава тек онда постаје неизвеснија прво у погледу његове садржине, а због неизвесности око садржине постаје неизвесна и процедура доношења новог устава а самим тим и време доношења. Међусобни утицаји свих поменутих околности се подразумевају.

Једна историјска паралела може послужити за илустрацију чињеница везаних за начин на који отварање уставног питања претвара у уставну кризу и како се уставна криза тада разрешила. Ради се о доношењу Устава Краљевине Србије од 1888. године. Уставно питање је отворено и формално 1880. године, започета је процедуром за доношење новог устава која је била предвиђена Уставом Кнежевине Србије од 1869. године а нови устав је донесен тек 22. децембра 1888. године. У време када је требало да се сазове Велика народна скупштина која по предвиђеној процедуре треба да донесе нови устав, јер она по уставу од 1869. године има уставотворну власт, државне установе су дошли под утицај политичких односа, па и Велика народна скупштина, и од предвиђене процедуре се одустало и краљ Милан није сазвао Велику народну скупштину. Како је било извесно да ће Велика народна

скупштина која у свом саставу има само народне посланике бити огромном већином састављена од радикала, као најјаче политичке странке, није се сме-ло допустити да Радикална странка диктира садржину новог устава сходно свом политичком програму народног суверенитета и народне самоуправе. Морало се доћи до компромиса, а јаки радикали су били искључиви и не-спремни за компромис. Отуда између отварања уставног питања и уставног компромиса 1888. године много тешких политичких криза, сложених ситуација и друштвених заоштрених односа, које није било могуће политички решити. Следе догађаји који на особени начин припремају и доприносе уставном компромису: Тимочка буна, одлагање уставног питања, српско-бугарски рат, ослобођење ухапшених чланова Главног радикалног одбора, радикално-либерални савез и формирање савезне владе, формирање чисто радикалне владе. После свих тих припрема и притисака на Радикалну странку у јесен 1888. године се приступило уставном компромису. Сагласношћу свих политичких фактора одустало од предвиђене процедуре. „Устав донесен без процедуре био је потребнији него процедура без устава“ сложили су се и савременици и историчари који су умели да разумеју и друштвене и државне потребе и неопходности доношења новог устава (М. Ђорђевић, Преглед развитка политичких и правних установа Србије, стр. 119).

Спремност Радикалне странке да ради увођења парламентаризма приступи уставном компромису омогућила је непосредне припреме за уставну реформу. Најбитније је било да се споразумом све три странке изради нацрт устава и добију гаранције радикала да ће такав нацрт на који је пристао и краљ Милан, бити усвојен већином гласова у Великој народној скупштини. Гаранција радикала је била неопходна јер је у Великој народној скупштини од укупног броја посланика 5/6 било из Радикалне странке.

Непосредне припреме за уставну реформу започиње краљ Милан. 14. октобра 1888. године он издаје прокламацију којом расписује изборе за Велику народну скупштину ради доношења новог устава, а већ сутрадан формира Уставотворни одбор који треба да изради нацрт новог устава. То је био први корак у напуштању уставом предвиђене процедуре за доношење новог устава, али и први корак доношења новог устава. Битну улогу у уставној реформи коју је на овај начин започео има краљ Милан, а она се у целини свела на припреме и пристанак Радикалне странке да је прихвати и оствари. Цела уставна реформа се уствари састојала у томе шта је Радикална странка као најјача добила новим уставом (парламентаризам), и чега се у име тога морала одрећи (народног суверенитета и народне самоуправе). Наравно да је

компромисом све три странке и краља Милана требало ограничити пуну меру парламентаризма Радикалне странке. У оваквом односу снага сагласност да се нови устав донесе мимо процедуре која је важећим уставом предвиђена за његово доношење, била је општа.

Краљ Милан је Уставотворни одбор формирао од подједнаког броја представника све три странке (радикалне, либералне и напредњачке), одређујући сам ко ће из постојећих странака ући у Одбор. Из токог краљевог поступка стоје политички разлози, јер је у Радикалној странци билоово неком-промисних чланова који су могли покварати компромис. Знало се да је Радикална странка најјача политичка странка, а она нити је имала највећи број представника у Одбору нити је сама изабрала своје чланове за Одбор. То што су све три странке биле подједнако заступљене у Уставотворном одбору је такође део уставног компромиса. Од чина и начина формирања Уставотворног одбора уставни компромис ће и даље, нарочито у погледу уставне садржине, бити оствариван, све до коначног усвајања новог устава, захваљујући и наглашеној улози краља Милана у његовој реализацији.

Израда нацрта устава у Уставотворном одбору, која је трајала од 22. октобра до 10. децембра 1888. године (Ужи уставотворни одбор је нацрт израдио од 24. октобра до 24. новембра, а Велики уставотворни одбор га коначно обликовао од 24. новембра до 10. децембра), текла је све време у знаку притисака, уцена, уступака и попуштања. У ситуацији када се уставно питање претвори у политичко питање и уставну кризу, када државне институције потпадну под утицај политичких односа, то и јесте разумљиво. Али, посматрано мимо тих политичких односа ипак се за састав Уставотворног одбора 1888. године могу наћи и многи разлози похвале и одобравања. И онда и данас, када се такође најављује уставна реформа, па скретање пажње на неке чињенице из времена пре скоро 120 година није наодмет.

Данас, када нови устав који се најављује такође треба да буде дело компромиса, тај компромис мора да буде ваљан, да би био опште прихваћен и подржан, па и на референдуму. Где су гаранције да ће бити добар нацрт устава и добар устав? Има ли их у саставима тела, одбора, пододбора, комисија, које раде, по наруџбини, преднацрте и нацрте новог устава? Да ближе погледамо састав Уставотворног одбора 1888. године.

Савременик догађаја из времена уставне реформе 1888. године лекар Владан Ђорђевић, иначе министар просвете и црквених дела у влади Николе Христића, која је била на власти све време израде новог устава, није крио

своје одушевљење саставом Уставотворног одбора. По његовим речима „...у овоме одбору... свака грана државне администрације, сваки слој српског друштва, свака покрајина, свака партија беше заступљена оним што најбоље и најугледније имајаше.“ „Ту беху – наставља Владан Ђорђевић – Кнезови Цркве, и сви бивши министри – председници који су још у животу, председник и сви чланови државнога савета, ђенерали, изванредни посланици и опуномоћени министри, сви министри на расположењу и у пенсији, председник апелације, ректор и многи професори Велике школе, толики одлични грађани, чиновници, свештеници, адвокати, научењаци и књижевници, консули, народни посланици, представници великих новчаних завода, економи, пољопривредници“. Своје одушевљење, пре него наведе имена свих чланова одбора, Владан Ђорђевић ће на крају изразити представљањем Великог уставотворног одбора као Горњег дома: „...као мој идеал, онај горњи дом, у коме би заседавало све што је најбоље у Србији, сума државног искуства, сума свију заслуга за отаџбину, сума учености, стручности, даровитости, популарности – тај горњи дом Србије беше данас пред мојим очима“.

Састав Уставотворног одбора:

- ТЕОДОСИЈЕ, архиепископ београдски и митрополит Србије
- ЂОРЂЕ ЦЕНИЋ, председник Државног савета
- ФИЛИП ХРИСТИЋ, бивши председник Министарског савета
- РАДИВОЈЕ МИЛОЈКОВИЋ, бивши председник Министарског савета
- ЈОВАН МАРИНОВИЋ, бивши председник Министарског савета
- АЋИМ ЧУМИЋ, бивши председник Министарског савета
- ВЛАДИСЛАВ ВУЈОВИЋ, члан Државног савета
- КОСТА МАГАЗИНОВИЋ, члан Државног савета
- МОЈСИЈО ГАВРИЛОВИЋ, члан Државног савета
- АЛИМПИЈЕ ВАСИЉЕВИЋ, члан Државног савета
- др НИКОЛА КРСТИЋ, члан Државног савета
- ДИМИТРИЈЕ МАРИНКОВИЋ, члан Државног савета
- ЖИВОЛИН М. БЛАЗНАВАЦ, члан Државног савета
- СТОЈАН БОШКОВИЋ, члан Државног савета
- КОСТА ЈОВАНОВИЋ, члан Државног савета
- МОЈСИЈЕ, владика у пензији
- ЈОВАН БЕЛИ-МАРКОВИЋ, џенерал у пензији
- МИЛОЈКО ЛЕШЈАНИН, џенерал у пензији
- ЈЕВРЕМ ГРУЛИЋ, изванредни посланик и опуномоћени министар
- МИЛАН БОГИЋЕВИЋ, изванредни посланик и опуномоћени министар

- ДРАГОМИР РАЈОВИЋ, изванредни посланик и опуномоћени министар
- МИЛАН КУЛУНДИЋ, министар на расположењу
- ДРАГУТИН ФРАНАСОВИЋ, министар на расположењу
- ЈЕВРЕМ ГУДОВИЋ, министар на расположењу
- ПЕТАР ВЕЛИМИРОВИЋ, министар на расположењу
- СВЕТОЗАР МИЛОСАВЉЕВИЋ, министар на расположењу
- СТОЈАН ВЕЉКОВИЋ, министар у пензији
- ЈОВАН АВАКУМОВИЋ, министар у пензији
- ЂОРЂЕ СТЕВАНОВИЋ, претседник Апелационог суда
- СВЕТОМИР НИКОЛАЈЕВИЋ, ректор Велике школе
- КОСТА АЛКОВИЋ, професор Велике школе
- СТОЈАН МАРКОВИЋ, професор Велике школе
- ЈОВАН БОШКОВИЋ, професор Велике школе
- ГЛИГОРИЈЕ ГЕРШИЋ, професор Велике школе
- СТЕВАН Р. ПОПОВИЋ, професор Велике школе
- др МИХАИЛО ВУЛИЋ, професор Велике школе
- ЈЕВРЕМ АНДОНОВИЋ, начелник округа ваљевског
- ДАНИЛО АНЂЕЛКОВИЋ, свештеник из Кијева у округу јагодинском
- СВЕТОЗАР АРСЕНОВИЋ, јавни правозаступник у Нишу
- ТАНАСИЈЕ БАБОВИЋ, члан Главне контроле
- МАТИЈА БАН, академик
- ЂОРЂЕ ВАЈФЕРТ, потпредседник Народне банке из Београда
- СТЕВАН ВЕЛИЧКОВИЋ,protoјереј округа црноречког
- ПАВЛЕ ВУКОВИЋ, трговац из Крагујевца
- МИЛОШ ГЛИШИЋ, трговац из Ваљева
- МИЛАН ДРАГОЈЕВИЋ, трговац из Робаја у ваљевском округу
- АРСА ДРЕНОВАЦ, трговац из Крушевца
- ПАНТА ДРОБЊАК, начелник округа пиротског
- МИХАИЛО К. ЂОРЂЕВИЋ, јавни правозаступник у Београду
- НИКОЛА ЂОРЂЕВИЋ, трговац из Београда
- МИЛАН ЖУЊИЋ, трговац из Пожеге у округу ужићком
- АЛЕКСА ЗДРАВКОВИЋ, трговац из Рготине у црноречком округу
- ЖИВКО КАРАБИБЕРОВИЋ, претседник Београдске општине
- ПЕТАР КАРАСТОЈАНОВИЋ, генерални консул у Солуну
- ДИМИТРИЈЕ КАТИЋ, из Црквенца у Ђупријском округу
- МАНОЈЛО КЛИДИС, трговац из Београда
- НИКОЛА КРУПЖЕВИЋ, свештеник из Топчидера у београдском округу
- РАДОВАН МИЛЕНКОВИЋ, народни посланик из Београда
- РАДОВАН МИЛОШЕВИЋ, трговац из Жаркова у београдском округу

- ЉУБОМИР МОЛЕРОВИЋ, из Врачевића у ваљевском округу
- МИЛАН МОСТИЋ, јавни правозаступник у Београду
- СИМА НЕСТОРОВИЋ, из Великог Црнића у пожаревачком округу
- ДИМИТРИЈЕ НЕШИЋ, професор Велике школе
- БОРЂЕ НЕШИЋ, трговац из Ниша
- ЉУБОМИР НОВАКОВИЋ, економ из Краљева
- МИХАИЛО ПАВЛОВИЋ, трговац из Београда
- МАРКО ПЕТРОВИЋ, свештеник из Бранковине у ваљевском округу
- РИСТА ПОПОВИЋ, трговац из Голупца у пожаревачком округу
- СТЕВА Д. ПОПОВИЋ, комесар Народне банке
- СТОЈАН РИБАРАЦ, јавни правозаступник у Пожаревцу
- ДИМИТРИЈЕ СТОЈАНОВИЋ, директор железница у Београду
- МАРКО СТОЈАНОВИЋ, јавни правозаступник у Београду
- РАНКО ТАЈСИЋ, из Пухова у чачанском округу
- КОСТА ТАУШАНОВИЋ, председник Задруге за међусобно помагање у Београду
- ПЕРА ТОДОРОВИЋ, начелник одељења у Министарству народне привреде
- ТОДОР ТУЦАКОВИЋ, трговац из Крагујевца
- ДИМИТРИЈЕ ЂИРКОВИЋ, трговац из Београда
- КОСТА Н. ХРИСТИЋ, управник суда вароши Београда

Уставотворни одбор је имао и 12 секретара:

- ПАНТА САВИЋ, секретар Државног савета
- ЈОВАН ЂАЈА, начелник Министарства просвећења
- АНДРА БОРЂЕВИЋ, професор Велике школе
- БОРЂЕ В. БОРЂЕВИЋ, професор Велике школе
- МАНОЈЛО ЂОРЂЕВИЋ – ПРИЗРЕНАЦ, књижевник из Београда
- ЖИВАН ЖИВАНОВИЋ, директор и професор пиротске ниже гимназије
- НИКОЛА С. ЈОВАНОВИЋ, деловођа општине београдске
- ЉУБОМИР КОВАЧЕВИЋ, професор Учитељске школе
- Др МИЛОВАН Ђ. МИЛОВАНОВИЋ, професор Велике школе
- РАША МИЛОШЕВИЋ, секретар Министарства финансија
- СТОЈАН ПРОТИЋ, секретар Министарства унутрашњих дела у оставци
- ЖИВОЛИН СИМИЋ, професор Учитељске школе

Тако формиран Уставотворни одбор (82 члана, 3 потпредседника и 12 секретара) је већ на првом пленарном састанку изабрао ужи Уставотворни одбор од дванаест чланова: „три потпредседника, по три члана из сваке

странке, са тројицом секретара“¹. И велики и ужи Уставотворни одбор је заседао у двору под председништвом краља Милана. Ужи Уставотворни одбор је израдио нацрт устава, тај нацрт је разматрао велики Уставотворни одбор и текст који је усвојен на последњем састанку овог одбора и потписан од чланова тог одбора, поднет је Великој уставотворној скупштини на усвајање.

После нађеног начина уставне промене, као одлучујуће питање садржине новог устава испољило се питање увођења парламентаризма, који се политичким развитком и праксом искристалисао као нужан облик представничког система за Србију тога периода у склопу уставне монархије. У вези са њим одмах се, с обзиром на конкретне политичке услове, поставило и питање његове мере и домашаја. Како је била извесна чињеница да ће парламентаризам за дуги низ година уствари значити премоћ Радикалне странке као најјаче политичке странке, требало је да и други политички фактори нађу своје одговарајуће место. У том смислу основна питања, која су се компромисном израдом устава имала достићи и решити, јесу она која би кроз одговарајуће установе обезбедила парламентаризам у границама које би биле опште прихватљиве и реалне, односно које би га „држале у границама умерености“². То су: изборни систем у целини а посебно принцип сразмерног представништва, састав представничког тела, квалификовани посланици, политичка права и слободе, административна подела земље, нови државни савет. Овим средствима и начинима требало је од Радикалне странке у парламентарном систему одузети онолико колико је то било могуће у оквиру конпромисног решења (а тим путем се то једино и могло постићи) уставног питања, односно у мери у којој ће Радикална странка моћи својом државотворном, „парламентарном“ струјом да обезбеди усвајање компромиса на Великој уставотворној скупштини, с обзиром да би на Великој уставотворној скупштини лево крило Радикалне странке било далеко присутније него што га је било у Одбору. Војство Радикалне странке се према томе нашло у двоструког уз洛зи: да изради нацрт устава са што мањим уступцима, позивајући се и користећи своје јаке политичке позиције, а да затим на Великој уставотворној скупштини обезбеди усвајање тог компромиса и код оних својих присталица који су мање били спремни на одрицање од свог некадашњег програма.

На седницама Уставотворног одбора краљ Милан је одржao неколико бриљантних говора, пуних зрелих закључака и ставова једног добrog државника, са сврхом нивелисања различитих ставова и са великим дозом релативизирајућих приступа, убедљиве беспристрасности и објективности, тако да се мора признати да су његови ставови прихватани не само зато што их је излагао са тако високог места. Тако је говорио у материји уставног садржаја: о изборном сис-

тему, административној подели, дводомом систему, смртној казни за политичке кривице, и др. Но на плану компромисног начина израде нацрта устава и обавезности његовог усвајања, краљев говор који је одржао на крају рада Одбора, а пре потписивања усаглашеног текста нацрта од стране чланова Одбора, је уједно и завршица краљеве улоге у уставној реформи. У дужем говору краљ је изнео своје захтеве. Они се односе на даљи рад на уставној промени и тичу се задатака које краљ ставља политичким странкама у вези са радом Велике уставотворне скупштине на усвајању уставног нацрта у целини. Јер, иако би се могло рећи да је урађени нацрт устава крупан корак у уставној реформи, без сагласности Велике народне скупштине, која једино има уставотворну власт, уставне реформе и нема. Терет усвајања уставног нацрта у целини на Великој народној скупштини имала је да прими на себе Радикална странка која је у већ изабраној Великој народној скупштини имала 5/6 народних посланика, и та је чињеница стално била пред очима свих приврженика уставне реформе. Краљ је знао да се Великој народној скупштини не сме допустити израда нацрта устава, иако уставотворна власт подразумева и израду уставног нацрта а не само прихватање или одбацивање готовог нацрта. Зато је његов завршни говор уствари инсистирање на обећању свих чланова Одбора, и формалном, њиховим потписима потрјеном, да ће странке обезбедити усвајање нацрта у Великој народној скупштини. Краљ је поручивао: „Ја од вас захтевам, да свака партија као целина изјави: је ли она с овим целокупним делом компромиса сагласна или није, дали га одобрава или не, и да ли ће за њега свој глас даде не само овде, него да ли ће и пред осталим члановима својим, ван овога збора, уложити сав свој уплив и сву своју моћ, да се ово дело ... и у појединостима и у целини, тако како јесте, прими од стране Велике народне скупштине.“ Подвлачећи да овим уствари тражи за или против „...и за последњу тачку или запету“, нагласио је: „Ово до чега се заједничким радом дошло мора или бити или не бити Устав... Велика народна скупштина или ће примити овај Устав овакав какав је, од корица до корица, или га неће примити, у ком случају... будите уверени да сам ја сасвим на чисто шта ћу онда чинити“.

Велика народна скупштина је 22. децембра 1888. године усвојила нацрт без икаквих измена и донела нови Устав. За Устав од 1888. године гласало је 498 посланика, 75 радикала је гласало против, покушавајући да бар спаси част Радикалне странке. Но пораз Радикалне странке у борби за народни суверенитет је био дефинитиван, већ самим њеним одрицањем од народних маса, што је била цена да својим парламентаризмом постане владајућа странка у уставној монархији.

Prof. Slobodanka Stojičić, LLD

Full Professor

THE CONSTITUTION WITHOUT A PROCEDURE OR A PROCEDURE WITHOUT THE CONSTITUTION - A Historical Parallel -

Summary

Raising the issue of the constitution in the Republic of Serbia today, and the long-standing delay in solving this issue, has many similarities with opening the constitution issue in the Principality and the Kingdom of Serbia from 1880-1882. In this article, the author draws a parallel between the two periods, emphasizing that in either case there was a very complicated prescribed procedure for adopting the new constitution, which was frequently used as an excuse for disagreement on the contents of the new constitutions. Then and now, from the moment of opening the constitution issue it took Serbia ten years to reach the final solution, the only difference being that up-to-day the new constitution of the Republic of Serbia has not been adopted yet. Apart from the analogy related to the delay in adopting the new constitutions, the author points to a series of other similarities. Getting down to the core of the constitution issue, the author emphasizes that the basic problem in solving this issue rests in the fact that, both then and now, the state institutions fell under the influence of political relations which made it impossible for the respective states to resolve the constitution issue; instead, they first fell into political crises and then into constitutional crises. Only when the state institutions do manage to get away from the impact of political relations will it be possible to dispense with the complicated constitutional procedure and eventually come to the solution of the constitution issue by reaching a constitutional compromise of different political factors. Thus, in the 1888, Serbia ended the constitutional crisis by seriously approaching the formation and the composition of the Constituent Committee and drafting the new constitution, which is far from the situation in Serbia today. As a result of the newly discovered way of changing the constitution (by reaching a compromise between the Radical Party and King Milan), in 1888 Serbia obtained the most democratic constitution ever in its history of an independent state.

Key words: constitutional issue, constitution, procedure, constitutional crisis, the Constituent Committee, King Milan, constitution draft, the Serbian Constitution of 1888, parliamentarism.